OPVSCVLVM
DE SENA,

PLANTA INTER OMNES, quotquot ſunt, hominibus beneficentiſſima & ſaluberrima.

AVTORE ANTONIO MIZALDO MONLVCIANO, MEDICO.

3

LVTETIÆ,
Apud Federicum Morellum Regium Typographum, in vico Bellouacenſi.
M. D. LXXII.
CVM PRIVILEGIO REGIS.

SVMMA PRIVILEGII.

REGIA ſanctione cautum eſt, ne alius quiſpiam pręter Federicum Morellum, Regium Lutetiæ Typographum, *hoc Opuſculum de Sena, planta inter omnes, quotquot ſunt, hominibus beneficentiſſima & ſaluberrima*, Autore ANTONIO MIZALDO *Monluciano, medico*, intra quinquennium abſque manifeſto eiuſdem Mizaldi conſenſu, ſub Regis ditione imprimat, aut vendat. Qui ſecus fecerit, libris & pœna in ſanctione æſtimata mulctabitur. Conceſſum fuit Priuilegium Lutetiæ Pariſiorum die quinta Octobris, 1570.

Per Regem in Conſilio,

DENYS.

SPECTATÆ VIRTVTIS & eruditionis viro, IOANNI LE CHARRON, Lutetiæ in Curia Vectigalium Præsidi, & Parisiensium Mercatorum Præfecto, ANTONIVS MIZALDVS medicus, S D.

PRÆCLARA *& memorabilis illa de Quintio Cincinnato Historia, cui, vt scribit* Plinius, *quatuor sua iugera in Vaticano aranti (quæ erant, Columella teste, auitum eius heredíolum)* Viator, *nihil tale expectanti*, Dictaturam *attulit*,

& trepida ante boues, vt canit Persius, Dictatorem induit vxor : illa, inquam, historia, mihi ob oculos ponit, Præses spectatissime, nuper tibi oblatam & adlatam Parisiensium Mercatorum, ut vocant, Præfecturam, qui summus est ciuium & populi magistratus. Nam cùm tu nihil tale expectares, potioribus ciuium & minorum vrbis magistratum sententiis & suffragiis, ad id fastigij selectus & uocatus es : assentiente & suffragia probante Christianissimo Rege CAROLO, *cui placuisse, non ultima laus est. Quod factum, simul ac fama mihi nunciauit, statim animum meum tanta inuasit lætitia, vt prorsus dubitarem cui nam gratulari deberem : tibíne, cui tam insignis dignitas contigerit, an vrbi quæ talem habitura sit Præfectum, an Regi, qui tantum suis ciuibus & Parisiensi populo*

præfecerit Nestorem, an potius mihi qui tibi sum amicissimus, & ob id fortunarum tuarum particeps fieri debeo? si quidem uera sunt quæ Pythagorici tradunt, πάντα φίλων κοινὰ: καὶ, φίλον ἕτερον αὐτὸν εἶν. Si quid, mihi crede, in rebus meis esset unione uel candidius, uel preciosius, ego hac nota libentissimè signarem eum diem, in quo non lubrico exoculatæ Deæ fauore, sed tribuum, & optimatum Vrbis, concordi calculo, gratóque Principis assensu, eo magistratu, bonis, ut dicunt, auibus inauguratus es. Quod fœlix faustúmque sit precor & opto. Non etenim ignoras quanto cum onere, nedum honore, illa prouincia, hoc præsertim tempore, tibi obeunda sit. Verùm enimuerò, qua es modestia, uirtute & prudentia, quam nactus es Spartam, circumspectè, & Dei Opt. Max. præsidio, inculpatè, reges &

adornabis: Quod reliquum eſt, ut nouo aliquo munuſculo, nouum hunc magiſtratum tibi gratularer, uiſum fuit, ceu palàm teſtato animi mei gaudio, in tuo nomine publicare, & tibi officioſè deuouere Opuſculum *hoc de* SENA, *planta inter omnes, quotquot ſunt, hominibus beneficentiſsima & ſaluberrima: ut quod medicorum eſt promittant medici, & tractent fabrilia fabri. Quale quale eſt* Opuſculum, *de eo dicere haud quaquam dubitem quod de philoſophiæ ſtudio ſcripſit* Horatius,

Æquè pauperibus prodeſt, locúpletibus æquè:
Æquè neglectum, pueris, ſenibuſque nocebit.

Illud itaque placidè, pro tuo candore, excipere, & in μνημόσυνον meæ erga te non uulgaris & ueteris amicitiæ habere dignaberis. Quod factũ ſi intellexero, non ſolùm conatus meos ad meliora promouebis, ſed & me ipſum tibi deditiſsi-

mum ſemper habebis. Verùm hæc ſatis, præſertim apud eum cui Populi commiſsi, & magna negocia curæ. Fœliciter itaque vale, Præſes æquiſsime, & Præfecte vigilantiſsime, in eo qui omnium valetudinem & ſalutem in manu habet: cuius immenſa bonitas, & te, & eximium ſocerum tuum in regiarum rationum collegio, vel, ut loquuntur, Computorum Camera Magiſtrum, mihi ſemper & vnicè colendum, diu Reipub. incolumes cuſtodire dignetur. Lutetiæ, Calendis Septembr. Anno CHRISTI, 1572.

IOANNIS DECVLLANT MONLVCIANI, IN SENATV PARISIENSI Aduocati, Ode dicωlos tetrastrophos ad Ant. Mizaldum cognatum chariss.

Næ, MIZALDE, vides quòd celeres citò
Anni diffugiunt, atque dies boni:
Noscis quid valeat sudor, & ocium
Quàm sit triste malum nimis.

Præclarè ergo facis dum vegetum viget
Iam nunc ingenium, & firmus adest calor,
Scriptis velle tuis noscere posteros,
Te vixisse nepotibus.

Debent multa tibi docta μαθήματα,
Debent ἰατρικῆς scita salubria,
Nam cunctis aperis quæ preciosa sunt
In his, ingenuè, artibus.

Non ingrata ferent sæcula gratiam
Posthac: & Dominus qui colit vnicè
Doctos, atque bonos, ne dubita, tibi
Mercedem dabit optimam.

ἐκ πόνου τὸ κλέος.

DE SENA, PLANTA *inter omneis, quotquot ſunt, hominibus beneficentiſsima & ſaluberrima,* Opuſculum, Autore ANTONIO MIZALDO Monluciano, *medico.*

VIA nullum hodie purgans medicamentum ſimplex tam frequens habetur in ore & opere, non dicam vniuerſo medicorum ordini, ſed etiam omni ferè populo, quàm Sena: idcirco precium operæ factu- rum me putaui, ſi illius hiſtoriam, vſum, facultates & præſtantiſſima

Nullum medicamẽtum Sena popularius.

auxilia à Græcis medicis, Arabibus & Latinis fideliter accepta, & hactenus magno mortalium commodo probata, hîc, pro mea tenuitate, paucis perstringerem. In eorum maximè gratiam, qui vel medicinæ non sunt initiati, vel aliis studiis & occupationibus ita sunt distracti, vt medicorum libros eis legere non liceat. Venio itaque à verbis in rem.

Quibus scribatur hoc Opusculũ.

Quibus nominibus uocetur Sena apud uarias gentes. CAPVT I.

PLANTA, Græcorum medicis iunioribus (nam antiquiores eam ignorarunt) σίνα, vt etiam Latinis nuncupata, vel, vt Hermolao placet, Senna, Gallis Sené, Germanis Senet, Hispanis Sen d'Alexan-

Senæ varia & gentilia nomina.

dria, & Italis Sena, Aphricanis, Arabibus, ac Mauritanis medicis, Sene, Persis, teste Damasceno Mesue, Abalzemer, patrio vocatur nomine.

Senæ descriptio, pictura & deliniatio.
CAPVT II.

SENA herba est foliis constans glycyrrizæ, subpinguibus & crassis, caule cubitali, à quo flexiles lori modo exeunt ramuli, flores illi adsunt aurei, veluti brassicæ, purpureis venulis intercursãtibus: quibus falcati succedunt folliculi, tenui pediculo è ramulis pendentes: adeóque naturâ compressi, vt inferior membrana superiori adhæreat. Maturescentes, impetu ventorum facilè deturbãtur, contento intus semine quod ex nigro

Senæ deliniatio ex And. Mattiolo, in 70 cap. 3 libr. Dioscoridis.

ſubuireſcit & vuarũ vinaceis vſque adeò ſimile habetur, vt non facilè alterum ab altero, prima oculorum obſeruatione diſtingui poſſit. Serapio Arabs medicus, lunatas ſiliquas & oblongas illi aſcribit: in quibus ſemina per ordinem digeſta clauduntur, & ab opilionibus, impinguandis ouibus, vbi deciderunt, diligenter leguntur. Planta hæc frigoris ſummè eſt impatiens, vnde Maio menſe debet ſeri: nec vltra Autumnum viget. Priùs ſata facilè perit, ſeriùs, hyemem non ſuſtinet.

Serapio in libro de ſimplic. medicamentis.

Senam non eſſe eãdem cum Colutea, & de utriuſque diſcrimine & pictura.

CAPVT III.

FALLVNTVR qui arborem eam quam Theophraſtus Coluteam appellat, Senã eſſe ob id ar-

Libro 3 cap. 17 de plantarum hiſtoria.

bitrantur, quòd folliculos habeat ſaginãdis ouibus à paſtoribus ſummè expetitos, vt de lunatis ſiliquis Senæ, paulò antè ſcripſiſſe diximus Serapionem: Verùm id diſcriminis inter vtramque intercedit, quòd Colutea vocata, arbor ſit & non herba. Cuius deſcriptionem, qualem ex ipſa arbore mihi licuit in quodam horto amœniſſimo excipere, hîc proponere non grauabor. Itaque, Colutea arbor eſt, in hoc Pariſienſi agro, vt etiam in aliis frequens: De cuius ſtipite prodeunt rami quamplurimi, ſurculos admodum tenues ac flexiles hinc inde ſpargentes, è quibus exeunt folia, fœno græco, vel glycyrrhizæ non multum diſſimilia, æquali vtrinque ſerie, & numero (vbique ferè vndenario) perbellè

Coluteæ deliniatio ad vngnem expreſſa.

discreta, sed sub autumnum flauescentia, leuíque ventorum agitatu, vel aliter, cum suis surculis cadiua. Ex eorum alis, maximè ad ramorum cacumina, suo tempore emergunt virgulæ quædam, agnata dicas, foliis vbique viduæ: quæ summa & extrema sui parte, flauos & aureos diffundunt flores: singulos alicubi, binos alibi, ternos, quaternos, & quinos, vel plurimùm senos glomeratim. Qui, genistæ modo, in falculæ vineaticæ & lunulæ, aut scirpiculæ formam paulatim desinẽtes, totidem vesicularúm, quot illi fuerunt, rudimenta exprimunt. Quæ quidem vesiculæ, ex pediculo admodum fragili, sigillatim pendulæ, in ventrem & carinatũ gibbum pedetentim excrescunt: viridi primùm & herba-

Flores Colutea, & ex ijs folliculi, & vesiculæ.

ceo colore, tum demum ſubrubeſcente & rufo. In ijs pars carinata, gibba & conuexa, neruo, ceu ſepto quodam oblongo, & veluti diaphragmate, in duas parteis dirimitur, æquè ac ſima & concaua: re vera peram paſtoralem, vel piſcatoriam nauiculā eſſe dicas, ſeſe hinc inde proferentibus à cauda & capite, ceu à prora & puppi, quibuſdam appendiculis, quæ ligamentorum vicem ac modulum præ ſe ferunt. Dictæ veſiculæ, vel, ſi mauis, vtriculi & folliculi creſcentes, vſque adeò diſtenduntur & pellucent, vt immiſſo flatu, quis factum fuiſſe non temerè ſibi perſuadeat: Cùm tamen natura, non arte id fieri certò conſtet, ſpiritúmque diſtendentem ibi ineſſe palàm arguat crepitus erumpens

Vnde diſtendantur coluteæ folliculi.

vbi pedibus vel manibus, aut aliter, inſtar veſicularum in piſcibus premuntur. Mēbranei huiuſmodi folliculi tādem flacceſcunt, ſemina includentes ad rectam lineam miro ordine vtrinque digeſta, parua, & vbi maturuerint, atra ac rotunda, lētis effigie. Sed in Coluteæ pictura & deſcriptione verſatum ſatis. Quod ad plantam Senæ attinet, non habeo quod in pręſentiarum de illius hiſtoria & deliniatione aliud proferam, quàm quod paulò antè ex Andrea Matthiolo dictum fuit. Nam hactenus viuam & in ſua radice vigentem herbam videre mihi non licuit. Vt vt fuerit, in eo diſcrepat Sena à Colutea, quòd preſſis & lunatis, ſic ſatis, folliculis ſiliquetur, qui nec turgēt nec diſtenduntur ac pellucent, vt

Capite præcedente.

in

in Colutea: & semen, vt scripsimus, includunt, vuarum vinaceis & granulis sane quàm simile. Quibus addes, quòd Sena paucorum mensium est herba: Colutea verò multorum annorum arbor, semine & ouillo fimo præcipuè nascens, vt tradit Theophrastus: Quo etiam autore, seri debet sub Arcturi occasum præmacerato semine, & cùm in aqua pullulare cœperit. Cæterùm & si Colutea Alexandri Magni, ætate non temerè alibi quàm in Lipara nascebatur, iam diu tamen in Gallia multis vt diximus locis viget, ac nomine *Baguenaudier* omnibus innotescit. Errant itaque, meo iudicio, qui ei facultates omnes innoxiè tribuūt, quas vna Sena sibi peculariter vendicat. Nam præter quàm quòd

In quo differat Sena à Colutea.

Facultates Sena non conuenire Coluteæ.

vomitiones,non ſecus quàm geniſtæ ſemen, promouet: Colutea, etiam ventriculo ſummum negocium faceſſit,& tormina multa excitat: necnon flatus & inteſtinorum rugitus: Quorum omnium expers eſt Sena, vt paulò pòſt oſtẽdemus.

Quibus partibus ſuæ plãtæ ſit præſtantior, efficacior, & purgantior Sena.
CAPVT IIII.

SCRIBIT Ioannes Meſues Damaſcenus, in Arabicorũ medicorum collegio ſummus & celebris,Senam folliculo quàm foliis efficaciorem eſſe, præſertim ſi is ex viridi nigricet, ſit modicè amarus, abſolutus, ſubaſtringẽs,recẽs,& ſemen continẽs amplum ac preſſum, nam

Lib. 2. de medicam. ſimpl. purgantibus, cap. 15.

nam vetuſtate exanimatur. Qui ſubalbidus eſt folliculus & imperfectus, non probatur: folia viridia ſunt præſtãtiora ſubalbidis, & craſſa tenuibus, ſurculi verò inutiles. Hactenus Meſues. Qui, vt audiuiſti, Senæ folliculos in deiiciẽda aluo, foliis longè efficaciores ac præſtãtiores facit: reclamante, non dicam Manardo Ferrariẽſi, ſed etiam diuturna & aſſidua medicorum experientia: etſi Braſauolus, qui Meſuem tueri videtur, contrarium ſentiat. Actuarius ſiliquoſo fructu, à Barbaris vocato, vti videtur. Andreas Matthiolus ſuis in Dioſcoridem doctiſſimis Commentariis, hanc controuerſiã, ſanequàm rectè, mea ſententia, ad hunc modum componere ſatagit: Sciendum, inquit, quòd Senæ folliculi

Senæ folliculi & folia.

Libro tertio cap. 70

qui ſiccati aſſeruantur, duorum ſunt generum. Vnum per ſe caducum, & in ſua planta arefactum, à quo ſemen eximunt nigrum & prorſus euanidum: Huic nullas, vel ſaltem paruas facultates tribuunt. Alterum, ante maturitatem demetitur, craſſum, ponderoſum & ſucco prægnans: Quod tegetibus expãſum, in vmbra venundandum exſiccatur. Huic, inquit Matthiolus, ſicuti millies periculum fecimus, non minor vis deiectoria ineſt, quàm foliis. De eo itaque ſenſiſſe videtur Meſues. Cui de experimento ſubſcribit idem Matthiolus, affirmãs ſe aliquando integrum Senæ campum ſeuiſſe (quales in Hetruria, & præſertim in Florentino agro quamplurimi viſuntur) vt illius folliculos vi-

Senæ folliculi duorum generum.

Experimẽtum Matthioli de ſenæ folliculis & foliis.

rentes & ſucci plenos decerperet: mox ſiccatos experiretur: num eadem vis eis ineſſet quàm foliis: quod tandem ita eſſe facilè agnouit. Qui itaque folliculis commodè & ſalubriter vti voluerint, Matthioli exemplo, Senam ſerant vt illos & optimos, & recentes in manu habeant, vel ſaltem probatiſſimos emant, ſi tamen eiuſmodi reperiri poterunt: ſi minùs, foliis vtantur ſelectis, vt paſſim fieri ſolet. Nam hodie nullum ferè præſcribitur repurgans medicamentum, quod illorum miſturam non admittat. Non temerè itaque Manardus Senæ folia, folliculis caducis & areſactis purgantiora eſſe ſuſtinuit. Ioannes Fernelius in omni parte medicinæ, citra controuerſiam, ſummus, Meſuem & Arabes

Folia ſenæ in vſu frequenti hodie eſſe.

Cap. 10. lib. 5. Meth. med.

ſequutus, Senæ folliculos foliis anteponit. Cui Iacobus Syluius ſanequàm libenter ſubſcribit: vtcũque fuerit, nam vnguem non verterim, qui folliculis vti volet, quales antè ſcriptum fuit ſibi comparet: cui verò folia magis arridebũt, recentia & ampla ſeligat, à quiſquiliis, paleaceis ſordibus, & ſurculis, quibus ſcatet diligenter repurgata: in quo Pharmacopœi plærique oſcitanter, ne dicam turpiter, peccare mihi videntur, dum indiſcriminatim omnia, vel coquendo, vel macerando confundunt.

Comment. in cap. 15. lib. 2. de med. ſimpl. Meſuæ.

Pharmacopœorũ quorumdam error, vel potius negligentia.

Senæ bonitas, electio & præſtantia.
CAPVT V.

QVOD attinet ad bonitatem & excellentiam Senæ, ea præſtare fertur quæ ex Alexandria Æ-

gypti, vel Syria adfertur. Hanc enim ſummis laudibus tam Latini quàm Græci medici iuniores efferunt. Iacobus Syluius, Indicam & Ægyptiam valentiorem eſſe ſcribit parte media quàm ſit Appula & Liguſtica: & rurſus poſtremam noſtrate Colutea: quæ, vt diximus, falsò & perperàm pro legitima Sena à multis vſurpatur. Vtra verò præſtantiora ſint, folia an folliculi, paulò antè diſputatum eſt. *Syluius loco paulò antè citato.*

Quo pondere & modo exhibeatur Sena, Arabibus, Græcis, ac Latinis Medicis. CAPVT VI.

SERAPIO Senæ tritæ ceu pulueratæ drachmam vnam, coctæ verò ſemunciam, vel drachmas quinque imperat. Meſues infun- *In lib. de ſimpl. medicamentis.*

dit ab aureis tribus, hoc est, à ſemũcia, vel drachmis quatuor cum ſemiſſe, ad vnciam vnam. Ex Græcis vnus Actuarius, pulueris exhibet drachmam vnam: in decocto verò ſemunciam. Ioannes Fernelius dat pulueris ad drachmas duas, decocti à drachmis tribus ad drachmas ſex: diluti verò ab vncia dimidia, ad vnciam vnam. Quæ omnia ad ſumentium naturam, & medicandorum vires, ætatem, corporis habitum, ſexum, & alios ſcopos, prudenter ſunt referenda & coaptanda.

Libro & cap. anteà notatis.

Facultates & probata Senæ præſidia, ex Græcis medicis. CAPVT VIII.

ACTVARIVS, qui ſolus inter Græcos medicos, quantum

tum extat, Senæ vires deſcripſit, memoriæ mãdauit illam & bilem, & pituitam, denarii ponduſculo deiicere, abſque vlla corporis & facultatum eius noxa & moleſtia: Secundùm hos humores, retorridam, atrámque bilem, etiam modeſtiſſimè purgat, & illarum ſuffuſiones ex gallinaceo iure clementer expellit. Inſuper vetuſto capitis dolori, ſcabiei, comitialibus, & impetigini ſuccurrit, ſed modicè ferueſactæ Senæ iuſculum, potius quàm tritæ farina propinatur: internas etiam obſtructiones reſerat.

Quibus morbis ſuccurrat Sena, ex Actuario medico græco.

Facultates & auxilia Senæ, ex Arabibus medicis. CAPVT IX.

IOANNES Meſues Damaſcenus, de Senæ facultatibus & præſidiis ad hunc ſcribit modum.

Libro 2. purgantium medicamentorum ſimplicium, cap. 15

Sena terget, expurgat & digerit: ob id melãcholiam & bilem vstã à cerebro, sensoriis organis, pulmone, corde, hepate & liene deiicit. Proin de morbis dictarũ partium ab humore huiusmodi proficiscentibus succurrit, vt melancholicis febribus & antiquis. Gaudium gignit, sublato humore absque causa externa tristante, & floridum corpus efficit, obstructionésque viscerum aperit. Decoctum foliorum eius & chamęmeli, neruos ac cerebrum lotione roborat. Eadem quoque Sena, modo quouis vsurpata, visum & auditum firmat. Cuius purgatio si tarda fuerit & imbecilla, mistis acribus celerabitur: vt Zinzibere, sale gẽmeo, sale Indo, & similibus. Ne verò stomachum lædat, cardiaca & stomachica ei sunt

Quonam modo iuuetur & acceleretur senæ purgatio.

miſcenda, & largo pondere ex iure galli, gallinæ, vel aliarum carnium coquenda, vt citra moleſtiam purget: vel ſerò lactis infundetur cum ſpica, deinde parum diu feruebit. aut puluis foliorum eius ex lacte dulci ſumetur. Sunt qui decocto eius cum prunis, & ſpica fœliciter purgent. Cæterùm mediocrem ſuſtinet coctionem. Hactenus Meſues.

Quibus miſceri gaudeat Sena.

SERAPIO Arabum Medicus, hæc, de facultatibus Senæ, poſteritatis memoriæ reliquit. Sena mirificè prodeſt delirio, amentiæ, ſciſſuris totius corporis, reſolutioni neruorum, phthiriaſi, cephalalgiæ, ſcabiei, puſtulis, prurituі & epilepſiæ. Cor etiam roborat modò iis cõmiſceatur medicamẽ-

In lib. ſimplicium medicament.

tis, quæ ipſum maximè confirmāt.

Quibus ſuccurrat morbis Sena, *& quæ præſtet auxilia hominibus, ex* Latinis *medicis*. CAPVT X.

Libro & loco prius citato.

IOANNES Fernelius Senam & eius auxilia his commendat verbis: Sena melācholiam retorridam, nec non bilem, & craſſam pituitam commodiſſimè purgat: non ſtatim è diſtantioribus locis, ſed pręcipuè è liene, deinde etiam ex aliis viſceribus, ex hypochondrijs & meſēterio: in quibus eſt omnis eluuiej ſentina. Ex ijs enim ſedibus vix aliud quidquam æquè validè corruptos humores prolicit, aut obduratos tumores euacuat, aut in tenues venas ſubiens, veteres earum obſtructiones expedit: neque tamen vicinas hydropicorum aquas

Quas corporis partes maximè repurget Sena.

detrahere poteſt. Diuturnorum atque lentorum morborum, quos viſcerum impuritas, aut vetus obſtructio genuit, ſingulare eſt pręſidium: vt lentarum, veterúmque febrium, melãcholiæ, epilepſiæ, ſcabiej, impetiginis, vitiliginis, elephãtiaſis, & omnis denique impuritatis. Senſus pariter exacuit, cor exhilarat, torſionibus ſæpè moleſta: non quòd flatulẽta ſit, ſed quòd firmiter hærẽtes humores, & plerunque acres, nequeãt ſine ſenſu doloris auelli. Nunquã tamen deprehẽſum eſt, vel inteſtina corradere, vel ſanguinem proritare: blandè alioqui, ſed tamen lentè purgans: nulla qualitate infenſa, niſi quòd ventriculo aliquantùm grauis: pueris, ac ſenibus vtilis, neque pręgnantibus aduerſa. Permiſcenda ei ſunt quę

Mira Senæ præſidia.

Senam flatulentam non eſſe.

Senam prægnantibus non eſſe aduerſam.

Quænam misceri senæ conueniat.

ventriculum roborent, simúlque tardiorem vim extimulent: cuiuſmodi ſunt Zingiber, cinnamomùm, aut ſpica: & quæ leniendo, ſine torſionibus, facilè deducant. Qualia ſunt iura pinguia, pruna, iuiubę, vuę paſſæ, viola, althea, polypodium: & qui ex his fiũt ſyrupi.

Comment. in cap. 15, libr. 2. Ioan. Meſuæ.

IACOBVS Syluius de Senæ auxiliis in hunc ſcribit modum: Sena folliculis latis, ſed falcatis, & in his ſemine, vtilior purgando humori melancholico & morbis ab eo pendentibus & prodeuntibus. Multis torminoſa eſt, alijs clemẽs, pro varia ſumentium natura. Tutiùs tamen eſt maſtiche, vel cary ophyllis, & alio (vt cinnamomo, ſemine aniſi) corrigere: folijs non eſt inefficax. Veteribus omnino

indicta est planta.

MANARDVS Ferrariensis se expertum dicit, Senam prçter iam dicta, & contra Auerrhois sententiam, pituitam etiam purgare: ex Actuarij Græci medici, vt antea monuimus, opinione & experimento. Ad hec, valere aduersus luem Hispanicam: Aquas etiam purgare sępenumero visa est. *Senam valere aduersus luem hispanicam.*

ANDREAS Matthiolus Dioscoridis interpres ad vnguem factus, de Sena hæc ex multis tradit: E nostrate Sena, inquit, adhuc in agro virēte, & rosarum diluto, ego quotannis syrupum parare cōsueui, qui tutò & largè omnes purgat humores. Datúrque cōmodè prçgnantibus, ac pueris, & cuiuscunque ætatis hominibus. Dilutum *Comment. in cap. 70 libri 3.*

Dilutum Senæ præstare eiusdecocto.

tamen magis pręſtat,quàm decoctum: quia nulla ex parte exhalat. Cuius vnciæ quinque, vel ſex, aluum abſque moleſtia ſoluunt. Quòd tutò dari poſſit pręgnantibus & pueris, experientia docuit: cui ſuffragatur Actuarius, Senam citra noxam purgare tradens.

Quenamad denda vt aluum valentius deiiciat Sena.

Redditur medicamẽtum hoc in deiiciendo aluo pręſtantius atque valentius, ſi caſſia nigra, aut manna, aut rhabarbaro, aut roſarum diluto, aut rhodopharmaco, quod officinę ſyrupum roſatum ſolutiuum vocant, commiſceatur: aut ſi maceretur Sena caprino ſero. Viſcerum obſtructiones aperit, auget iuuentutem, ſenium retardat, animi hilaritatem adfert: & plęraque alia commoda pręſtat: de quibus anteà.

Com-

Compositio præstantissimi diluti è Sena, eodem Andr. Matthiolo præscribente. CAPVT XI.

SVMANTVR foliorum electissimę Senæ drachmę sex: Zinziberis, aut cinnamomi cōtriti, drachma vna: florum buglossi, drachmę duę: misceantur omnia, & fictili vitreato, aut stanneo vase angusti orificij excipiantur: affusísque feruentis aquæ, vel seri caprini, vnciis decem, vasis osculum adeò occludatur, vt nullus omnino spirandi pateat exitus. His peractis, puluinari plumis anserinis farcto, igníque calefacto vas inuoluatur, & in arca vbi pernoctet, reponatur. Sic enim calore seruato, omnem in se facultatem dilutum recipiet, & summè

Efficacissimum dilutū è Sena, & eius compositio.

efficax habebitur ad omnes paulò antè memoratos affectus, absque vlla molestia, & corporis noxa.

Vinum è Sena medicatum, ex Ioanne Mesue. CAPVT XII.

Lib. 2. cap 15. VINO musteo albo, inquit Mesues, miscebat quidã vim magnã Senę, post tres menses potandum dabat: sicque purgabat cerebrum & sensoria organa, nec non gaudium augebat, ac lætitiam.

Si quis alias formas cõponendi huiusce vini medicati, & aliorum item quorumcũque scire cupit, legat quæ haud ita pridẽ à nobis scripta sunt, in Opusculo de variis artificiis & facili methodo cõponendorum olerum, radicum, fructuum, vuarum & vinorum, quę diuersis morbis

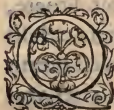
Reperitur Lutetiæ apud Federicum Morellum Typographum Regium.

morbis iucūdè,& abſque vlla noxa clementer ſuccurrant: illic inueniet quod didiciſſe iuuet.

Hæc ſunt quæ in præſentiarū de Senæ viribus & prȩſtātia ſcribere viſum fuit. Cuius πολυχρήστατα auxilia qui attentè obſeruabit, illam, reuerà, non ampliùs Senam, ſed Sanam herbā κατὰ μετωνυμίαν, καὶ συνεκδοχικῶς perappoſitè nūcupabit. Fruere, Lector optime, & propicio cæleſti illo Æſculapio (ſine quo eſt omnis medicina venenum) fœliciter vtere: vt ſano, è Sena, ſit mens in corpore ſana.

FINIS.

ADMONITVS à Typographo paginas aliquot nudas, & albas, vt vocant, sub finem Opusculi nostri superesse, precium operæ facturum me existimaui, si scripto aliquo insigni eas vestirem et replerem. Illud cùm diu multumque disquisiuissem, ecce, peropportunè inter chartulas meas sese obtulit Procli Platonici philosophi Narratiuncula, cùm vetustate, tum eruditione adprimè commendabilis. Huius itaque fragmentũ, vel potius paraphrasticam Epitomen è Græco hîc pro coronide, tibi assuere visum fuit.

VEMADMODVM Amatores, inquit Proclus, à formositate quæ circa sensum versatur, paulatim ad diuinam pulchritudinem transiuerunt: ita prisci arcanorum Naturæ perscrutatores dum rerum naturaliũ quandam συμπάθειαν, cognationẽ & amicitiam aliorum ad alia & manifestorum ad vires occultas animaduerterunt, & omnia in omnibus esse cognouerunt, sacram inter eos & arcanam scientiam condiderunt, scientes in infimis suprema latêre, & in supremis infima. In cœlo quidem terrena, sed modo cœlesti: & in tellure cœlestia, sed modo terreno. Nam vnde arbitramur plantas illas quas Solisequas vocãt, pro Solis motu ad Solem conuerti ac moueri & Lunisequas, ad Lunam, nisi quòd illæ velut precantes, hymnos concin-

nunt ad ordinis ſui duces? Sed alia quidem intellectuali modo, alia rationali, alia ſenſibili id agunt. Ex quo fit vt Soliſequa planta, quomodocunque poteſt ad Solem moueatur: Cuius pulſationem circuitu in aëre factam ſi quis audire poſſet, procul dubiò harmoniam quandam erga ſuum regem ex ea in illum conuerſione modulatam obſeruaret, qualem planta ipſa poteſt perficere. Quamobrem licet in terra,& Solem & Lunam aſpicere, ſed pro terrena qualitate & modulo. Ad hæc in cœlo plantas, lapides & animalia pro cœleſti natura vitam intellectualem habentia. Quod vnum veteres contemplati, aliis cœleſtium, aliis terrenorum naturam appoſitè tribuerunt: & hinc diuinas virtutes ob quandam ſimilitudinem in locum terræ, & res illius non ineptè deduxerunt. Quid de Loto dicam? qui antè Solis exortum folia in ſe complicat, & eodem oriente illamet paulatim explicat, donec ad mediam cœli plagam aſcenderit, quo tempore illa prorſus pandit & aperit? Quatenus verò à ſummo cœlo imum petit, ſenſim eadem contrahit. Qua vna foliorũ dilatatione & contractione, numquid videtur Solem non minus honorare, quàm homines genarũ geſtu, ac labiorum motu & agitatione? Nec in plantis ſolùm quæ veſtigium habent vitæ, ſed etiam in lapidibus eam imitationem & participationem ſuperiorum luminũ aſpicere licet ac demirari. Nam Helites lapis ſolares radios, aureis ſuis radiolis imitatur: & Selenites figura lunæ cornicularis ſimilis, quadam ſui mutatione lunarem ſequitur

motum. Sic Helioſelenus quodammodo Solis & Lunæ cōgreſſum æmulatur & colore figurat. Adeò diuinorum plena ſunt omnia, terrena cœleſtium, cœleſtia verò ſupercœleſtium: proceditque quilibet ordo rerũ, vſque ad vltimum. Sunt & animalia plæraque ſolaria, veluti Leones & Galli, numinis cuiuſdam ſolaris, pro ſua natura participes, vnde mirũ est quantùm inferiora in eodem ordine ſuperioribus cedant: quanuis magnitudine & potentia illis nihil concedāt. Hinc ferunt Gallum à Leone quamplurimum timeri, & quaſi coli. Cuius rei cauſam à materia aut ſenſu aſſignare non poſſumus, quin potiùs ab ordinis contemplatione & principatu: quòd ſolare numen Gallo magis faueat ac cōueniat quàm Leoni. vnde ille ſurgenti Soli, cantu, ceu hymnis quibuſdam, applaudit, eúmque, dum ex Antipodum medio cœlo ad nos deflectit, quaſi euocat & cātando feſtinare inuitat. Addo quòd ſolares dæmones nonnunquam viſi ſunt leonina fronte ac facie: Quibus cùm Gallus obiiceretur, repentè diſparuerunt: quòd ſanè inde procedit, quia quæ in eodem ordine ſunt inferiora, ſuperiora ſemper reuerentur, illáque reformidant non ſecus quàm multi de infima plebe, qui quoties ſummorum & diuinorum virorum, non dicam faciem, ſed imagines aut ſtatuas intuentur, non ſolũ eas reuereri ſolent, ſed etiam formidare ne illis præſentibus aliquid turpe committant. Hactenus Proclus.

LIBRI LATINI AB ANTONIO Mizaldo Monluciano, Medico & Mathematico, hactenus editi, & publicæ vtilitati expositi, anno, loco, & typographo eorundem expressis.

HAENOMENA, *siue temporum signa, Lutetiæ impressa,* Apud Reginaldum Calderium, *anno* 1546.

Meteorologia, siue rerum aëriarum Cõmentariolus, Lutetiæ apud eundem, & anno eodem.

Cometographia, crinitarum stellarum naturam & portenta libris duobus proponens, Lutetiæ apud Christianum Vuechelum, 1549.

Aesculapii & Vraniæ *médicum & astronomicum ex congressu colloquium, Lugduni apud* Ioannem Tornæsium, 1550.

Planetologia, *astronomicè & medicè demonstrata, Lugduni apud* Matthiam Bonhomme, 1551.

Mundi sphera, seu Cosmographia, tribus libellis proposita, Lutetiæ apud Guil. Cauellat, 1552.

Zodiacus, siue duodecim signorum cœli Hortulus, *Lutetiæ apud* Carolam Guillard, 1553.

Planetæ, *seu* Planetarum Collegium *cœleste, Lutetiæ ibidem & anno eodem.*

Asterismi, siue stellatarum octaui orbis imaginum Officina,

cum Encomio docti Astronomi rerum cœli interpretis, ibidem & anno eodem.

Catalogi Sympathiæ & Antipathiæ rerum aliquot memorabilium, Lutetiæ apud Iac. Keruer, 1554.

Ephemerides *aëris perpetuæ, seu popularis & rustica tempestatum Astrologia*, Lutetiæ apud eundem, & anno eodem.

Arcanorum naturæ sylvula, Lutetiæ, & apud eundem, 1555.

Harmonia *cœlestium corporum & humanorum astronomicè & medicè demonstrata, apud eundem & anno eodem.*

Ephemeris cœlestis, anni 1555, præter modum vulgarem noua methodo scripta & supputata, apud eundē, & anno eodem.

Vsus & explicatio Ephemeridum *cœlestium, anno eodem & apud eundem.*

Symbolum funebre in obitum Orontij Finei Regij *Mathematici, cum eiusdem vita & tumulo*, Lutetiæ apud Aegidium Gourbin, 1555.

Ephemeris cœlestis anni 1556, Lutetiæ apud Iacobum Keruer, 1556.

Ephemeris cœlestis, anni 1557, ibidem, anno eodem, & apud eundem.

De arcanis naturæ libelli quatuor pulcherrimi, Lutetiæ apud eundem, 1558.

In cædem sanequàm atrocem & acerbam Antonij Minardi, *in senatu* Parisiensi *Præsidis inculpatissimi Nania*, Lutetiæ, apud Federicum Morellum, 1559.

Hortorum secreta, cura & auxilia, libris tribus pulcherrimis proposita, apud eundem, 1560.

De Hortensium arborum insitione, apud eundem, & anno eodem.

Paraclesis super morte Francisci Oliuarij Galliarum Cancellarij, Lutetiæ apud Benedictum Preuotium, 1560.

Alexikepus, seu Auxiliaris & medicus Hortus. Lutetiæ apud Federicum Morellum, 1564.

Methodus noua comparandorum fructuum, olerum, radicum plantarum, vuarum & aliorum quæ corpus clementer purgent, apud eundem, & anno eodem.

Diuersa artificia componendorum vinorum, quæ varijs morbis benignè auxilientur, vnà cum multorum catalogo & descriptione, apud eundem, & anno eodem.

Centuriæ nouem rerum memorabilium, vtilium & iucundarum, apud eundem, anno 1566.

Cosmologia, historiam superioris & inferioris mundi, à variis variè & obscurè traditam, quatuor pulcherrimis Opusculis dilucidè ac breuiter admodum proponens: apud eundem, 1569.

Opusculum de Sena, herba inter omnes, quotquot sunt, hominibus beneficentissima & saluberrima, apud eundem, anno 1572.

Dioclis Caristij medici ab Hippocrate fama & ætate secundi, aurea ad Antigonum regem Epistola è Græco latinè reddita, De morborum præsagijs, & eorumdem extemporaneis remedijs paratu facillimis, apud eundem, & anno eodem.

Arnaldi à Villa-noua medici præstantissimi Consilium ad Arragonum Regem de salubri Hortensium vsu, apud eundem, & anno eodem.

LIVRES EN LANGVE FRANCOISE *du susdict* ANTOINE MIZAVLD, *Medecin & Mathematicien.*

E Miroir du temps & presages sur le changement d'iceluy, imprimé à Paris par Regnauld Chauldiere, l'an 1547.

Meteores, ou discours des choses qui sont faictes & engendrees aux trois regions de l'air, auec les causes: par le mesme Chauldiere, 1548.

Ephemerides de l'air, ou bien Astrologie rustique & perpetuelle sur les signes des mutations de temps. à Paris chez Iaques Keruer, 1554.

Celeste Ephemeride pour l'an 1555, chez le mesme Keruer, & audict an.

Explication, vsage & pratique des Ephemerides celestes, auec tables à ce necessaires, chez le mesme Keruer 1556.

Ephemeride celeste pour l'an 1556, chez le mesme Keruer, & audict an.

Ephemeride celeste pour l'an 1557, chez ledict Keruer, & audict an.

Singuliers Secrets & secours contre la Peste fort heureusement par plusieurs fois experimentez. Ils se trouuent à Paris chez Federic Morel, & furent imprimez l'an 1562.

Les Louanges, antiquitez, & excellences d'Astrologie, extraictes & traduictes du Grec de Lucian, & imprimees à Paris par Thomas Richard, 1563.

Nouuelle inuention pour incontinent iuger du naturel d'vn chacun par la seule inspection du frõt & de ses lineaments, à Paris chez Guillaume Chaudiere 1565.

Opuscule des Secrets de la Lune, & du consent & accord, lequel plusieurs choses de ce bas monde recognoissent, &, à veuë d'œil, ont commun auec ladicte Lune. à Paris chez Federic Morel imprimeur du Roy, 1570.

ANTONII MIZALDI MONLVCIANI, *Medici & Mathematici, Libri aliquot nondum in lucem editi, sed posthac sigillatim edendi, si Deus & fortuna sinat.*

QVadrupedum, & animalculorũ ruris & vrbis quorundam medica Historia, auxiliarium arcanorum & remediorum omnis generis fœcunda: summorúmque medicorum testimoniis, & variis eorumdem experimentis illustrata.

Sterilitatis annonæ, & eiusdem caritatis, nec non status anni cuiusuis Præsagia: de variis priscorum & recentiorum obseruationibus accuratè accepta & adnotata.

Præludium in symphoniam Medicinæ & Astronomiæ, ad Tyrones.

Lunæ & Oceani concordia, philosophicè & astronomicè demonstrata. Vbi æstuum maris in affluxu & effluxu tempora cum causis dilucidè aperiuntur.

Methodica pestis descriptio, & eiusdem precautio ac salutaris curatio.

Mirabilium naturæ operum Cõmentarioli octo, occultarum & latentiũ proprietatum in sympathiis & antipathiis, locupletissimi: de priscorũ, & recentiorum philosophorum, medicorum & astrologorum lectione, fide summa & pari diligentia concinnati.

Astrologica Problemata, rerum cœli studiosis adprimè vtilia, & hactenus desiderata.

Aphorismorum Hippocratis sectiones septem in to-

tidem claſſeis, iuxta communes medicinæ locos, accuratè digeſtæ, & adnotatiunculis non vulgaribus illuſtratæ.

Commentariolus in duos priores libros Apoteleſmaton Claudii Ptolemæi, candidatis rerum cæli candidè impertiendus.

Iatromathematicæ, ſeu medicinæ & aſtrologiæ Harmonia, à tribus ſummis & antiquiſſimis viris, Mercurio Triſmegiſto, Hippocrate & Galeno, indicibili ſymphonia modulata.

Aſtrophania, illuſtriorum ſtellarum inerrantium exortus & occaſus, ſtatis menſium anni diebus, ad Gallicanum clima, & vicinarum regionum, fideliter proponens.

Methodicæ tabulæ & breues, in ſex libros Claudii Galeni de differentiis & cauſis morborum & ſymptomatum.

Conciliatio medicorum & aſtrologorum in controuerſia Lunæ, & calculi dierum decretoriorum in morbis. Vbi de hora decubitus, & critica figura ἑκκαιδεκαέδρου Ptolemæi, cum proprio eius inſtrumento.

Seleniatricum, hoc eſt medicum de Luna Opuſculum: centum Lunaribus Aphoriſmis ſtatum morborum & ægrotantium non obſcurè indicans.

LIVRES FRANCOIS DVDICT ANTOINE MIZAVLD, *qui ne sont encores imprimez.*

POpulaire instruction pour trouuer en tous temps & lieux, sans aucun Almanach, vn chacun renouuellement & changement de Lune, auec exemples fort familiers & faciles.

Pour incontinent sçauoir, sans aide d'aucun liure, en quel Signe du Zodiaque sera la Lune vn chacun iour.

Cognoistre facilement par la Lune de Mars, le iour de la solennité du sainct Pasque, & Resurrection de IESVS-CHRIST: comm'aussi toutes les festes mobiles qui precedent & ensuiuent ledict Pasque. Et ce sans aucun Calendier, ou Almanach.

Table pour le mesme faict, calculee pour cinq cents & quatorze ans à venir: sçauoir est depuis 1570, iusques à 2084. Sans y auoir omis le nombre d'or, l'epacte, cycle solaire, & lettre dominicale, qui appartiendront à vn chacun des ans susdicts.

Discours de plusieurs remedes faciles à trouuer & composer contre les bubons, bosses & charbons des pestiferez: le tout experimenté par les denommez audict discours.

Rustiques & populaires discours de la Lune, sur plusieurs choses, lesquelles à l'œil se practiquent par le moien du rayon & corps lunaire.

